

ПРАВОВИЙ МОНІТОРИНГ ЯК ОСНОВА ПРАВОТВОРЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

LEGAL MONITORING AS THE BASIS OF LEGISLATIVE ACTIVITY

Антошина І.В., к.ю.н., доцент,
доцент кафедри загальної теорії права та держави
Національний університет «Одеська юридична академія»

Іванчук В.Є., доктор філософії в галузі права,
доцент кафедри загальної теорії права та держави
Національний університет «Одеська юридична академія»

Стаття присвячена дослідженню правового моніторингу як одного з основних інструментів, щодо забезпечення якісної правотворчої діяльності. Розкрито його роль у забезпеченні ефективності, системності та наукової обґрунтованості процесів нормотворення. Акцентовано увагу на взаємозв'язку правового моніторингу з якістю законодавчого процесу, своєчасним оновленням нормативно-правових актів та підвищенням рівня узгодженості правової системи. Проаналізовано основні проблеми інституціоналізації правового моніторингу в Україні, визначено напрями його вдосконалення з урахуванням європейського досвіду та сучасних інформаційно-аналітичних технологій.

Значний масив чинного законодавства потребує комплексної перевірки з огляду на його відповідність реальним суспільним відношенням, що передбачає виявлення застарілих та неактуальних нормативно-правових актів, оцінювання наявності об'єктивної потреби у правовому регулюванні, перевірку конституційності та відповідності міжнародним принципам і європейським стандартам, а також внутрішньої узгодженості актів різної юридичної сили та різних суб'єктів правотворчості. Окрім того, важливо оцінювати реальну здатність правових норм здійснювати регулятивний вплив на суспільні відносини, наявність ефективних механізмів їх реалізації. Саме для досягнення цих цілей застосовується правовий моніторинг як інструмент системного оцінювання стану та якості національного законодавства.

Здійснення правового моніторингу створює передумови для виявлення оптимальних і раціонально обґрунтованих напрямів правового розвитку, що охоплюють не лише систему права та систему законодавства, але й стан правосвідомості, рівень правової культури та якості правопорядку в державі.

Результати дослідження мають теоретичне й практичне значення для формування ефективної моделі правотворчої діяльності, орієнтованої на принципи верховенства права та стабільності законодавства.

Ключові слова: правовий моніторинг, юридична діяльність, правотворча діяльність, законодавчий процес, правова система, нормативно-правовий акт, система законодавства.

The article is devoted to the study of legal monitoring as one of the main tools for ensuring high-quality law-making activities. Its role in ensuring the efficiency, systematicity and scientific validity of the processes of norm-setting is revealed. Attention is focused on the relationship between legal monitoring and the quality of the legislative process, timely updating of regulatory legal acts and increasing the level of coherence of the legal system. The main problems of institutionalizing legal monitoring in Ukraine are analyzed, directions for its improvement are identified, taking into account European experience and modern information and analytical technologies. A significant amount of current legislation requires a comprehensive review in terms of its compliance with real social relations, which involves identifying outdated and irrelevant regulatory legal acts, assessing the presence of an objective need for legal regulation, checking constitutionality and compliance with international principles and European standards, as well as internal coherence of acts of different legal force and different law-making subjects. In addition, it is important to assess the real ability of legal norms to exert a regulatory influence on social relations, the presence of effective mechanisms for their implementation. It is to achieve these goals that legal monitoring is used as a tool for systematic assessment of the state and quality of national legislation.

The implementation of legal monitoring creates the prerequisites for identifying optimal and rationally justified directions of legal development, covering not only the legal system and the legislative system, but also the state of legal awareness, the level of legal culture and the quality of law and order in the state.

The results of the study have theoretical and practical significance for the formation of an effective model of law-making activity, focused on the principles of the rule of law and the stability of legislation.

Key words: legal monitoring, legal activity, law-making activity, legislative process, legal system, regulatory act, legislative system.

Вступ. Сучасні тенденції розвитку правової системи України зумовлюють необхідність підвищення ефективності правотворчої діяльності, яка є одним із ключових чинників стабільності державного управління та реалізації принципу верховенства права. Умови швидких соціально-економічних трансформацій, цифровізації влади та зростання обсягу нормативно-правових актів вимагають від держави впровадження нових, науково обґрунтованих механізмів забезпечення якості законодавства. У цьому контексті, правовий моніторинг розглядається як системоутворюючий елемент правотворчості, що забезпечує своєчасне реагування на зміну суспільних відносин та вдосконалення законодавчої бази.

Правовий моніторинг сприяє не лише виявленню прогалин, колізій чи дублювання в правових нормах, а й створенню умов для підвищення їх ефективності та відповідності реальним потребам суспільства. Його запровадження є передумовою формування науково обґрунтованої, послідовної та стабільної правової політики держави. Водночас, незважаючи на визнання його значення, правовий моніторинг в Україні досі не набув системного характеру, що свідчить про актуальність дослідження його теоретико-правових засад, організаційних механізмів і практичного потенціалу у сфері правотворчості.

Результати дослідження. В умовах сучасного етапу розвитку української державності, правовий моніторинг посідає особливе місце як самостійний різновид юридичної діяльності, спрямований на виявлення об'єктивних потреб у правовому регулюванні суспільних відносин. Його здійснення забезпечує поглиблене дослідження закономірностей формування, розвитку та функціонування права, а також умов його реалізації в практичній площині. Завдяки цьому створюються передумови для розроблення ефективних, науково обґрунтованих і соціально доцільних норм права, здатних адекватно реагувати на актуальні потреби держави та суспільства.

Науковець Павлюков І. слушно зазначає, що правовий моніторинг слід розглядати як методично вивірену, комплексну та систематичну діяльність уповноважених суб'єктів, спрямовану на спостереження, аналіз і оцінювання якості правових норм, а також відстеження динаміки їх трансформацій з метою перевірки ступеня досягнення закладених у них цілей та очікуваних результатів правового регулювання суспільних відносин [5, с. 21].

У цьому контексті правовий моніторинг виконує подвійну функцію: з одного боку – діагностичну, яка полягає у виявленні недоліків і проблем у правовій системі, а з іншого – прогностичну, що дає змогу визначати оптимальні шляхи вдосконалення правотворчої та правозастосовної діяльності. Такий підхід забезпечує наукову обґрунтованість законодавчого процесу, сприяє підвищенню ефективності нормотворення й утвердженню принципів системності, послідовності та стабільності правового регулювання.

Водночас правовий моніторинг доцільно розглядати не лише як практичний інструмент правотворчої діяльності, а й як метод наукового пізнання, який ґрунтується на системі спеціальних прийомів, методів і процедур, спрямованих на юридичну оцінку змісту та ефективності дій нормативно-правових актів, що передбачає не просто констатацію стану законодавства, а науково обґрунтоване дослідження його динаміки, внутрішньої узгодженості та здатності забезпечувати належне правове регулювання суспільних відносин. Розглядаючи правовий моніторинг як методологічну категорію, слід підкреслити, що він охоплює спостереження, систематизацію, збір, аналіз і узагальнення інформації у правовій сфері з метою оцінювання ефективності чинного законодавства, виявлення тенденцій його розвитку та прогнозування напрямів удосконалення правового регулювання [9, с. 266]. У цьому сенсі, правовий моніторинг виступає зв'язною ланкою між науковим осмисленням правової реальності та практикою нормотворення, забезпечуючи науково-аналітичне підґрунтя для формування стабільної, внутрішньо узгодженої та адаптивної системи права.

Слід акцентувати увагу на необхідності впровадження правового моніторингу як невід'ємного елементу сучасної правотворчої діяльності. У цьому аспекті, правовий моніторинг доцільно розглядати як спеціалізований різновид правового контролю, який виконує функцію системного спостереження за станом і результативністю нормативного регулювання.

Відповідно до положень статті 67 Закону України «Про правотворчу діяльність» [8], правовий моніторинг визначається як систематична, комплексна контрольна діяльність, спрямована на відстеження, аналіз та оцінювання ефективності реалізації прийнятих нормативно-правових актів. Такий підхід засвідчує, що моніторинг виступає не лише технічною процедурою перевірки законодавства, а й механізмом забезпечення зворотного зв'язку між нормотворчістю та правозастосуванням, який дає змогу своєчасно виявляти колізії, прогалини та недоліки у правовому регулюванні.

Крім того, правовий моніторинг у межах правотворчого процесу виконує аналітичну, прогностичну та коригувальну функції, забезпечуючи науково обґрунтоване оновлення законодавчої бази відповідно до соціальних потреб, міжнародних зобов'язань і принципів верховенства права. Отже, його системне впровадження сприяє підвищенню якості, узгодженості та стабільності правової системи України.

Як зазначають Колодій А. та Тернавська В., функції правового моніторингу становлять основні напрями його реалізації, що відображають його сутність, соціальне призначення та практичне спрямування. Науковці виокремлюють низку ключових функцій, серед яких провідними є спостережна та контрольна [3, с. 98].

Зокрема, спостережна функція правового моніторингу передбачає системне відстеження змісту, сутності, соціального призначення та форми чинних нормативно-правових актів або окремих їх положень. У процесі спостереження накопичується та узагальнюється інформація не лише правового, а й соціально-економічного, ідеологічного чи політичного характеру, що дозволяє здійснювати комплексну оцінку впливу правових норм на суспільні відносини.

Контрольна функція правового моніторингу полягає у перевірці відповідності нормативно-правових актів установленним правовим, організаційним і соціальним вимо-

гам, а також у веденні обліку, спостереженні та підготовці звітності щодо якості, дієвості та ефективності правового регулювання [4, с. 65]. У цьому аспекті, контроль виступає інструментом забезпечення відповідності змісту правових норм принципам законності, доцільності та узгодженості, що, у свою чергу, сприяє зміцненню правопорядку та підвищенню якості правотворчого процесу.

Аналітична функція правового моніторингу реалізується, перш за все, через застосування методів аналізу та синтезу, що дозволяє виводити об'єктивну оцінку якості та ефективності нормативно-правового акту або окремих норм права [7, с. 56]. У межах цієї функції визначається ступінь спрямованості правових норм на досягнення соціально значущих результатів, а також оцінюється їхня здатність забезпечувати реалізацію громадянами, державними органами, організаціями та іншими соціальними інститутами своїх прав, свобод, законних інтересів і обов'язків.

Прогностична функція правового моніторингу полягає у виявленні та передбаченні напрямів подальшого розвитку нормативно-правових актів, системи правового регулювання та правової системи України. Вона передбачає формулювання обґрунтованих висновків щодо ймовірного стану правових норм у короткостроковій та довгостроковій перспективі, що дозволяє своєчасно виявляти потенційні проблеми та визначати шляхи їх усунення [1, с. 13]. Безумовно, ефективне прогнозування має спиратися на системний аналіз, емпіричні дані, тенденції розвитку суспільних відносин та оцінку результатів попередніх нормотворчих рішень, що забезпечує науково обґрунтовану основу для подальшого вдосконалення законодавства.

Таким чином, комплексне поєднання цих функцій забезпечує безперервний цикл: спостереження → контроль → аналіз → прогнозування, який формує науково обґрунтовану основу для нормотворчої діяльності. Правовий моніторинг не лише оцінює чинне законодавство, а й стимулює процес його вдосконалення, узгодження та розвитку, що робить його фундаментальним інструментом сучасної правотворчості.

Тому, доцільно виокремити систему показників результативності нормативно-правових актів, яка застосовується у процесі правового моніторингу для оцінювання ефективності законодавства. До цієї системи належать:

- показник рівня правосвідомості та правової культури суб'єктів права, на яких спрямована дія нормативного акту, що дозволяє оцінити, наскільки адресати права здатні усвідомлювати і реалізовувати свої правові права та обов'язки;
- показник техніко-юридичної якості акту, що характеризує його формулювання, логічну побудову, відповідність стандартам законодавчої техніки та зрозумілість для суб'єктів права [10, с. 428];
- показник конкретизації цілі акту, який оцінює ступінь чіткого визначення завдань і результатів, що очікуються від правового регулювання;
- показник співвідношення мети та досягнутого результату, що дає змогу визначити ефективність норм у реалізації їхніх цільових завдань;
- показник взаємодії парламенту та уряду у процесі правотворчої діяльності, що відображає рівень координації суб'єктів законодавчого процесу та їхню спроможність до ефективного співробітництва;
- показник рівня реалізації права, який характеризує ступінь практичного втілення норм у поведінку громадян, діяльність органів влади та інших соціальних інститутів [6, с. 34-35].

Застосування цієї системи показників дозволяє об'єктивно оцінювати результативність нормативно-правових актів, виявляти прогалини та недоліки у законодавстві, а також планувати заходи щодо вдосконалення правотворчого процесу, підвищення ефективності правового регулювання та зміцнення правової системи загалом.

Відповідно до статті 2 Закону України «Про правотворчу діяльність» [8], правовий моніторинг визначається

як самостійний і невід’ємний етап правотворчого процесу, що забезпечує науково-аналітичне підґрунтя для прийняття обґрунтованих нормативно-правових рішень. Його сутність полягає у систематичному, комплексному та цілеспрямованому спостереженні за станом правового регулювання, а також у аналізі, узагальненні, оцінюванні та прогнозуванні ефективності дії правових норм як на етапі їх розроблення, так і під час реалізації в правозастосовній практиці.

Варто підкреслити, що правовий моніторинг у структурі правотворчої діяльності виконує роль інтелектуально-аналітичного механізму, який дозволяє забезпечити зворотний зв’язок між нормотворчістю та правозастосуванням, а також створює умови для виявлення прогалин, суперечностей і неефективності правових приписів. Його результати стають інформаційною основою для вдосконалення законодавства, формування концепцій розвитку правової системи та підвищення якості нормативно-правових актів [2, с. 715].

Таким чином, правовий моніторинг слід розглядати не лише як елемент контрольної діяльності, а як інтегративний науково-методологічний процес, спрямований на забезпечення стабільності, узгодженості та адаптивності правової системи України до суспільних потреб і європейських правових стандартів.

Механізм впливу результатів правового моніторингу на стан правової системи держави можна визначити як сукупність взаємопов’язаних правових інститутів, реалізація яких здійснюється через опосередковані правом технологічні операції та юридичні процедури. Цей механізм спрямований на своєчасне коригування нормотворчої та правозастосовної діяльності на основі даних, отриманих у процесі проведення систематичного правового моніторингу, забезпечуючи таким чином ефективність, узгодженість та адаптивність правової системи до сучасних соціальних та правових викликів.

Для ефективного функціонування механізму впливу результатів правового моніторингу необхідно розробити та нормативно закріпити низку організаційно-правових і процедурних засад, серед яких [7, с. 250]:

1. Юридичні процедури, що передбачають: узагальнення результатів правового моніторингу, який здійснюється різними суб’єктами; розгляд та юридичне закріплення висновків моніторингу шляхом видання нормативно-правових актів, що містять відповідні доручення державним органам і посадовим особам; визначення правового статусу та компетенції осіб, відповідальних за виконання заходів реагування.

2. Порядок створення та ведення єдиної інформаційної бази даних правового моніторингу, що забезпечує система-

тизацію, зберігання та доступ до результатів моніторингу, а також контроль за своєчасним вжиттям заходів реагування.

3. Порядок застосування заходів юридичної відповідальності за невиконання або неналежне виконання доручень, сформульованих на підставі результатів правового моніторингу, що гарантує реальне впливання його результатів на правову систему.

4. Технологічні операції, пов’язані з передачею, обробкою та зберіганням інформації про проведені моніторинг, його результати та вжиті заходи реагування в єдиній інформаційній базі, що забезпечує прозорість та оперативність процесу.

Реалізація зазначених засад дозволяє формувати механізм правового впливу, у межах якого результати правового моніторингу безпосередньо та опосередковано сприяють підвищенню якості правотворчої діяльності, узгодженості нормативно-правових актів та адаптації національної правової системи до сучасних суспільних потреб і міжнародних стандартів.

Висновки. Проведене дослідження засвідчує, що правовий моніторинг є фундаментальним інструментом забезпечення ефективності та якості правотворчої діяльності. Він поєднує функції спостереження, контролю, аналітики та прогнозування, що дозволяє комплексно оцінювати стан нормативно-правових актів, їх відповідність соціальним потребам, законодавчим і конституційним вимогам, а також прогнозувати наслідки їх застосування.

Системне застосування правового моніторингу забезпечує науково обґрунтовану основу для прийняття законодавчих рішень, сприяє своєчасному виявленню прогалин, колізій та дублювань у законодавстві, а також підвищує узгодженість і стабільність правової системи. Важливою складовою ефективного механізму правового моніторингу є нормативне та інституційне закріплення процедур його проведення, включно із створенням єдиної інформаційної бази, визначенням відповідальних суб’єктів та регламентацією заходів реагування на виявлені недоліки.

Застосування системи показників результативності нормативно-правових актів у процесі моніторингу, таких як рівень правосвідомості та правової культури суб’єктів права, техніко-юридична якість акту, конкретизація цілей, співвідношення мети і досягнутого результату, взаємодія органів влади та рівень реалізації права, дозволяє об’єктивно оцінювати ефективність правового регулювання та розробляти науково обґрунтовані рекомендації щодо вдосконалення законодавства.

Отже, правовий моніторинг слід розглядати не лише як допоміжний етап правотворчого процесу, а як основу сучасної правотворчої діяльності, яка забезпечує системність, адаптивність та прогностичну здатність національної правової системи, спрямовану на задоволення суспільних потреб і відповідність міжнародним стандартам.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бодунова, О. М., Яцик, Т. П. Особливості правового моніторингу нормативно-правових актів в Україні. *Ірпінський юридичний часопис*, № 1(10). 2023. С. 9–16. URL: [https://doi.org/10.33244/2617-4154-1\(10\)-2023-9-16](https://doi.org/10.33244/2617-4154-1(10)-2023-9-16)
2. Іванчук В.Є. Правовий моніторинг: стан та шляхи вдосконалення. *Юридичний науковий електронний журнал*. № 9. 2022. С. 712-716. DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2022-9/176> URL: http://lsej.org.ua/9_2022/176.pdf
3. Колодій А.М., Тернавська В.М. Правовий моніторинг – засіб забезпечення конституційно-правової політики в Україні. *Нове українське право*. 2023. Вип. 1. С. 98–99.
4. Онищук І.І. Теоретична й прикладна сутність функцій правового моніторингу. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія ПРАВО. Випуск 32. Том 1. 2015. С. 64-67.
5. Павлюков І.І. Правові засоби в механізмах правотворення та правозастосування: дис. ... доктора філософії за спец. 081 «Право» в галузі 08 Право. 221 с.
6. Пархоменко Н.М. Правовий моніторинг як складова наукового забезпечення правотворчого процесу. *Альманах права*. Вип. 15. 2024. С. 31-37.
7. Правовий моніторинг як складова правотворчої та правозастосовної діяльності: монографія / за заг. ред. О.О. Кота, А.Б. Гриняка, Н.В. Міловської. Київ : Алерта, 2023. 268 с.
8. Про правотворчу діяльність: Закон України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3354-20#Text>
9. Тарахонич Т.І. Правовий моніторинг як один із шляхів вдосконалення правового регулювання. *Альманах права*. Правовий моніторинг і правова експертиза: питання теорії та практики. 2019. Вип. 10. С. 265-270.
10. Тарахонич Т.І. Правовий моніторинг як складова правотворчої діяльності. *Альманах права*. 2024. Вип. 15. С. 425-429.

Дата першого надходження рукопису до видання: 21.09.2025

Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 24.10.2025

Дата публікації: 29.10.2025